

Rhianedd Jewell

**Iaith a hunaniaeth yng
ngwaith Grazia Deledda**

Gwerddon

CYFNODOLYN ACADEMAIDD CYMRAEG

Golygydd Yr Athro Ioan Williams

Iaith a hunaniaeth yng ngwaith Grazia Deledda

Rhianedd Jewell

Er iddi ennill Gwobr Llenyddiaeth Nobel ym 1926, nid yw Grazia Deledda (1871–1936) wedi derbyn sylw beirniadol digonol. Yn ystod cyfnod ei hysgrifennu, cafodd ei gwaith ei gamddeall a'i ddiystyru ar y cyfan, ac yn ystod y blynyddoedd ers hynny, y mae hi wedi ei hanghofio i raddau helaeth. Ganwyd Grazia Deledda mewn tref ynysig o'r enw Nuoro yng Ngogledd Sardinia ym 1871, a bu farw yn Rhufain ym 1936 o ganlyniad i ganr y fron. Gan fwyaf, y mae'r ychydig feirniaid sydd wedi ysgrifennu amdani wedi ei chategoreiddio fel awdures ranbarthol, ramantaidd neu realaidd. Dywedant ei bod hi'n ysgrifennu straeon sy'n bwriadu adlewyrchu bywyd go iawn – yn benodol realiti bywyd gwledig Sardinia. Er bod y rhan fwyaf o'i nofelau a straeon byrion wedi eu gosod yn Sardinia, y mae'r asesiad cyfyngedig hwn o'i gwaith yn anwybyddu elfennau mwyaf diddorol ei hysgrifennu. Y mae cymeriadau Deledda yn aml wedi'u carcharu gan ddisgwyliadau cymdeithasol ac yn aml, gan ddisgwyliadau teuluol. Ymdrecha'r bobl druenus hyn i gytgordio eu dealltwriaeth nhw o'u hunaniaethau gyda'r fersiwn ohonynt a grëwyd gan bobl eraill. Argyfwng hunaniaethol, felly, yw canolbwynt straeon Deledda.

Y mae gwaith Deledda yn pontio dau gyfnod llenyddol, ac o ganlyniad y mae elfennau o Naturiolaeth dal yn bresennol yn ei gwaith. Nod Naturiolaeth oedd gosod theorïau gwyddonol mewn llenyddiaeth er mwyn creu darlun cywir, didoledig o realiti. Arbrofion oedd cymeriadau ffuglennol, wedi eu gosod mewn cyd-destun arbennig er mwyn astudio eu hymddygiad rhagderfynedig. Ymddiddorai Naturiolwyr felly mewn etifeddeg a thynged. Er bod Deledda yn portreadu realiti bywyd Sardinia yn ei gwaith, nid yw'n darlunio'r bywyd hwn mewn modd gwyddonol, gwrthrychol, fel yr oedd Naturiolwyr megis Zola a Maupassant yn bwriadu ei wneud yn eu gwaith nhw. I'r gwrthwyneb, y mae ei chymeriadau yn aml yn athronyddol. Y maent yn cwestiynu ystyr yr heriau a wynebant a natur eu hunaniaethau eu hunain. Nid pechod a themtasiwn sy'n gwthio cymeriadau Deledda, ond y frwydr i ddeall eu safle yn y byd. Nid yw ei chymeriadau yn ceisio gosod eu hunain o fewn strwythur moesol a osodwyd eisoes gan y gymdeithas a'r Eglwys. Yn hytrach, y maent yn ceisio deall pam eu bod nhw'n ymgodymu â'r gofynion cymdeithasol a chrefyddol hyn. Nid yw'r ysgrifennu mewnsyllgar hwn, felly, yn cyd-fynd ag amcanion Naturiolaeth.

Bwriad yr erthygl hon yw ystyried agweddau modern o waith Deledda sy'n ymwneud ag iaith, hunaniaeth a naratif, ac o ganlyniad, adfywio diddordeb beirniadol yng ngwaith yr awdures ddiddorol hon. Wedi cyflwyno trosolwg byr o'r thema 'hunaniaeth' o fewn llenyddiaeth fodern â'r erthygl ymlaen i esbonio sut y mae'r pwnc hwn yn berthnasol ac yn bwysig i waith Deledda. Dadansoddir presenoldeb syniadau sy'n ymwneud â hunaniaeth, iaith a naratif mewn dwy nofel sy'n cynrychioli trobwynt yng nghyd-destun ei gwaith, sef *La madre* (Y Fam) (1920) ac *Il segreto dell'uomo solitario* (Cyfrinach y dyn unig) (1921).

Wrth ystyried nifer cyfansoddiadau creadigol Deledda, ni ellir amau bod beirniadaeth wedi ei hanwybyddu i raddau hyd yn hyn. Dechreuodd ysgrifennu pan yr oedd hi'n ddwy ar bymtheg oed ac yn ystod ei bywyd creodd 35 nofel a 22 casgliad o straeon byrion, yn ogystal â barddoniaeth, traethodau beirniadol ac erthyglau a gyhoeddwyd mewn cylchgronau a phapurau newydd. Pan enillodd Wobr Llenyddiaeth Nobel ym 1926, hi oedd yr ail Eidalwr a'r ail fenyw i wneud hynny. Mae Gwobr Llenyddiaeth Nobel wedi bodoli ers 111 o flynyddoedd bellach, ond – gan gynnwys Deledda ei hun – dim ond deg o fenywod a chwech o Eidalwyr sydd wedi ennill y wobwr yn ystod y cyfnod hwnnw, ac felly mae gorchest yr awdures o Nuoro yn gamp anghyffredin.

Y mae'r cwestiwn am sut y diffinnir hunaniaeth yn codi yn gyson mewn llenyddiaeth a labelir yn fras fel llenyddiaeth 'fodern'. Ers dyfodiad seicdreiddiad, y mae ysgrifennu wedi dod yn fwy mewnsyllgar ac mae pwyslais wedi ei roi ar weithrediad y meddwl dynol ar lefel ymwybodol ac anymwybodol. Peidiodd awduron â chwilio am ystyr bywyd yn y byd allanol, gan ddechrau chwilio mewn ffordd fewnol, ac ymchwilio i'r byd seicolegol yn lle hynny. Fel canlyniad, y mae awduron wedi ystyried y cwestiwn 'Beth yw ystyr bod yn ddynol?'

Cyn edrych yn benodol ar waith Deledda, felly, edrychaf ar rai o'r damcaniaethau sy'n ymdrin ag athroniaeth hunaniaeth. Yn eu hanfod, y mae'r theorïau hyn yn ceisio diffinio hunaniaeth a chanolbwyntia'r erthygl hon yn arbennig ar *Strangers to Ourselves* (1991) gan Julia Kristeva a *Oneself as Another* (1990) gan Paul Ricoeur. Er bod Kristeva a Ricoeur yn cyflwyno syniadau gwahanol ynglŷn â diffiniad hunaniaeth, y mae'r ddau yn rhannu'r dehongliad o hunaniaeth fel rhywbeth a lunnir. Hynny yw, i'r ddau ohonynt, llunnir hunaniaeth gan iaith a naratif, ac y mae hunaniaeth felly wedi'i rhwymo'n llwyr wrth ryngweithio, naill ai gyda'r hunan neu gydag 'arall'. Y mae ystyriaeth o'u theorïau, felly, yn creu fframwaith addas i'w ddefnyddio er mwyn trafod hunaniaeth o fewn llenyddiaeth, ac o fewn gwaith Deledda yn benodol.

Y mae'r damcaniaethwr Ffrengig, Paul Ricoeur, yn cychwyn ei ddiffiniad o hunaniaeth yn ei waith *Oneself as Another (Soi-même comme un autre, Paris, 1990)* drwy haeru bod cysylltiad hanfodol rhwng hunaniaeth a dynodiad. Yn ôl Ricoeur, y mae dynodi rhywbeth yn golygu dangos i eraill am ba un peth, ymysg nifer o bethau o'r un fath, yr ydym ni am siarad (Ricoeur, 1992, t. 27).

Ystyr mwyaf sylfaenol hunaniaeth, felly, yw'r label a roddir i rywbeth sydd wedi ei adnabod, wedi ei enwi, rhywbeth a gaiff ei drafod, ei wahaniaethu. Gwrthrych sylw neu drafodaeth ydyw. Ond o'r diffiniad hwn y mae nifer o gwestiynau yn codi. Os ydym yn derbyn mai hunaniaeth person yw'r hyn sy'n gwahaniaethu'r person oddi wrth bobl eraill, y mae'n rhaid ystyried a yw'r hunaniaeth hon yn beth cyson. A all hunaniaeth newid? Y mae Ricoeur ei hun yn ystyried a yw'n bosibl i hunaniaeth brofi newidiadau ac eto aros yn gyson. A oes gan rywun yr un hunaniaeth ar ddechrau ac ar ddiwedd ei fywyd, er ei fod wedi profi a dioddef llawer o newidiadau emosiynol a chorfforol? Hefyd, pwy sy'n gyfrifol am ddiffinio hunaniaeth person? A ydym yn diffinio ein hunain, neu a gawn ein diffinio gan bobl eraill?

Yn ôl Ricoeur, yr ydym yn adnabod ein hunain ac felly yn diffinio ein hunain: 'One has only to compare two self-portraits of Rembrandt – it is not the sameness of my body that constitutes the selfhood but its belonging to someone capable of designating himself or

herself as the one whose body this is.' (Ricoeur, 1992, t. 129). Y fi, felly, sy'n penderfynu pwy yr ydw i. Ond eto, a allaf ystyried fy hunan mewn modd gwrthrychol?

Yn ei astudiaeth *Subjectivity* (2004), y mae Donald Hall yn archwilio'r berthynas rhwng yr hunan a chymdeithas. Dywed Hall y cawn ein geni i fyd sydd eisoes wedi sefydlu disgwyliadau cymdeithasol, crefyddol a gwleidyddol. Nid oes gennym ganfas gwag er mwyn darlunio ein bywydau. Yn hytrach, y mae'n rhaid i ni alinio ein hunaniaethau gyda'r categorïau sydd eisoes yn bodoli (Hall, 2004, t. 105). Y mae person felly yn cymharu ac yn diffinio'i hunaniaeth mewn perthynas â'r hunaniaethau eraill sydd eisoes yn bodoli o fewn cymdeithas. Y mae'r cyd-destun wedi'i osod yn barod. Yn yr ystyr hwn felly, a ydyw cymdeithas yn rheoli ein hunaniaethau? Y mae'r categorïau cymdeithasol amrywiol hyn yn cyfrannu at natur amryfal hunaniaeth. Nid un agwedd, un naws nac un nodwedd yw hunaniaeth; cyfuniad o fanylion gwahanol ydyw, sy'n gwneud hunaniaeth ei hun yn amryfal. Ar y llaw arall, a yw'r cyd-destun cymdeithasol hwn yn sefydlog? A ellir dadlau bod hunaniaethau'r bobl eraill o'n cwmpas hefyd yn newid ac yn addasu'n gyson?

Pwysleisir y berthynas rhwng hunaniaeth a'r 'arall' gan sawl theorydd ac athronydd pwysig, gan gynnwys Hegel yn ystod y bedwaredd ganrif ar bymtheg, ac yn fwy diweddar, Julia Kristeva. Wrth synfyfyrto am y berthynas rhwng yr hunan a'r 'arall', *Strangers to Ourselves (Étrangers à nous-mêmes, Paris, 1988)*, mae Kristeva yn nodi: 'the foreigner lives within us' (Kristeva, 1991, t. 1). Hynny yw, heb yr 'arall', y mae'r hunan yn wag ac yn ddiystyr. Dywed Kristeva: 'Free of ties with his own people, the foreigner feels "completely free." Nevertheless, the consummate name of such a freedom is solitude.' (Kristeva, 1991, t. 12). Gwacter yw'r rhyddid a enillir trwy osgoi pobl eraill yn gyfan gwbl. Yn ôl Kristeva felly, y mae'r hunan wedi ei ddiffinio gan bobl eraill, ac ymhellach, ni all yr hunan fodoli heb berson arall.

Y mae'r cwestiwn am hunaniaeth, felly, yn dal yn gwestiwn, neu'n hytrach, yn gyfres o gwestiynau. A yw hunaniaeth yn unigol neu'n amryfal? A ydym yn diffinio ein hunain, neu'n diffinio eraill, neu a yw'r ddau'n angenrheidiol? A yw hunaniaeth yn beth cyson, neu a yw'n newid? Neu, a all hunaniaeth fod yn gyson a newid?

Dyma rai o'r theorïau am hunaniaeth sydd o bwys mewn llenyddiaeth a enwir yn fras fel llenyddiaeth 'fodern'. Nid wyf eisiau dadlau bod Deledda yn cynnig atebion i'r cwestiynau hyn yn ei nofelau. Yr wyf yn bwriadu dangos bod Deledda yn ystyried y cwestiynau hyn ynglŷn â hunaniaeth, gan fod ei chymeriadau yn creu ac yn ymchwilio i'w hunaniaethau eu hunain trwy iaith a naratif y straeon.

Trown felly i ystyried thema hunaniaeth yn un o nofelau pwysicaf Deledda, sef *La madre*. Cyhoeddwyd *La madre* ym 1920. Y mae'r stori yn ymestyn dros gyfnod o ddau ddiwrnod ac yn canolbwyntio ar y gwrthdaro yn y berthynas rhwng yr offeiriad, Paulo, ei fam ormesol, a'i gariad, Agnese. Dechreuâ'r nofel gan ddarlunio Paulo yn ceisio dianc o'i gartref er mwyn ymweld â'i gariad. Ni all ei fam ei rwystro y tro hwn, ond sylweddola Paulo yn fuan ei bod hi'n gwybod am ei garwriaeth, ac o achos ei ofn, fe'i gorfodir i'w gorffen. Dysgwn am hanes y teulu, hanes a arweiniodd at agwedd foesol llym y fam, ac o ganlyniad, at fywyd defosynol Paulo. Brwydra Paulo gyda themtasiwn, gan gloffi rhwng dau feddwl yn sgil ei awydd i blesio ei gariad a'i fam, cyn penderfynu gadael ei gariad yn gyfan gwbl yn y pen draw. Gan deimlo'n chwerw, y mae ei gariad yn bwgwt

ddatguddio'u carwriaeth i'r plwyf yn ystod yr offeren – bygythiad sy'n achosi cryn bryder i Paulo a'i fam. Gorffenna'r stori gyda thro: adeilada'r tensiwn at ddatguddiad Agnese, ond daw i uchafbwynt cynnar wrth i'r fam lewygu o achos pwysau'r straen a'r ofn. Y mae'r fam yn marw, gan adael Paulo ac Agnese yn rhydd i ddewis eu dyfodol eu hunain.

Arddengys y nofel daith Paulo wrth iddo geisio deall yr agweddau gwrthwynebol sy'n rheoli ei hunaniaeth. Y mae ei hunaniaeth, hyd yn hyn, wedi ei llywio gan ei fam. Cyfeiria hi ato'n barhaus yn ystod y nofel fel 'suo Paulo', sef 'ei Paulo hi', neu 'mio Paulo', sef 'fy Paulo i'. Yr ensyniad yw bod hunaniaeth yr offeiriad wedi ei meddiannu gan ei fam. Pwysleisir y cysyniad hwn yn y dyfyniad canlynol:

Sette anni siamo qui, col mio Paulo (...) E non beveva il mio Paulo (...) Adesso ha ventotto anni il mio Paulo (...) Monsignor Vescovo, ci mandi via di qui; salvi il mio Paulo (...) Il mio Paulo neppure la conosceva (...) ma durante l'ultima malattia mandò a chiamare il mio Paulo; e il mio Paulo assisté fino alla morte.

(Yr ydym yma ers saith mlynedd, gyda fy Paulo i (...)) A nid oedd fy Paulo i yn yfed (...)) Nawr, dau ddeg wyth mlwydd oed yw fy Paulo i (...)) F'Arglwydd Esgob, danfonwch ni i ffwrdd o'r fan hon; achubwch fy Paulo i (...)) Nid oedd fy Paulo i hyd yn oed yn ei hadnabod (...) ond yn ystod ei salwch diwethaf, fe alwodd hi am fy Paulo i; ac fe wnaeth fy Paulo i ei chynorthwyo hyd at ei marwolaeth.) (Deledda, 2007a, tt. 17-19).

Portreada'r fam ei bersonoliaeth mewn modd obsesiynol, gan berswadio'i hunan bod ei mab yn fachgen da, yn union fel yr oedd hi wedi bwriadu iddo fod. Er mai oedolyn yw ei mab, ni all amgyffred ei annibyniaeth ohoni. Y mae'r ailadroddiad cyson o 'mio Paulo' yn tanlinellu ei hagwedd feddiannol tuag at ei mab. Hynny yw, ei mab hi ydyw ac nid yw ei berthynas gydag unrhyw un arall o bwys. Y mae hi'n haeru ei rheolaeth drosto trwy naratif y stori. Gwelwn, felly, fod iaith ei hun yn ffordd o reoli hunaniaeth.

Yn yr un ffordd, y mae hunaniaeth y fam wedi'i seilio'n llwyr ar hunaniaeth ei mab. Ni chaiff ei henwi yn y nofel o gwbl, a dim ond fel 'mia madre', sef 'fy mam', neu 'sua madre', sef 'ei fam', y cyfeirir ati. Y mae hi wedi ffurfio ei bywyd a'i hunan o amgylch y berthynas gyda'i mab a thanlinellir hyn gan ei safle hi yn y naratif, ac yn nheithl y nofel, fel 'y fam'. Fel yr awgryma Kristeva, felly, ni all Paulo na'i fam fodoli heb y llall. Y mae eu hunaniaethau yn gwbl ddibynol ar ddiffiniadau ei gilydd.

Yn fuan, daw Paulo i ddeall mai ei fam a'i berswadiodd i fod yn offeiriad ac i symud i'r pentref ble y maent bellach yn byw. Yn wir, sylweddola mai hi sy'n gyfrifol am bob un o benderfyniadau pwysig ei fywyd:

Dieci anni la parrocchia rimase senza prete, finché venne il mio Paulo. Ed io con lui. Si trovò il paese e gli abitanti inselvaticiti, senza fede; ma tutto rifiorì, dopo la venuta del mio Paulo; come la terra al ritorno della primavera.

(Nid oedd offeiriad gan y plwyf am ddeng mlynedd, nes y daeth fy Paulo i. Ac y fi gydag ef. Yr oedd y pentref a'i drigolion yn wyllt, heb ffydd; ond fe ail-flodeuodd popeth, ar ôl cyrhaeddiad fy Paulo i; fel y gwna'r ddaear gyda dychwelyd y gwanwyn.) (Deledda, 2007a, t. 17).

Yma, y mae gwahaniad 'Ac y fi gydag ef' mewn brawddeg anghyflawn ar ei phen ei hun yn pwysleisio pwysigrwydd dyfodiad y fam gyda'i mab, ac unwaith eto, pwysigrwydd

ei rôl hi yn ei fywyd ef. O ganlyniad, dechreuwa Paulo ofyn cwestiynau i'w hunan. A oes modd iddo adennill rheolaeth dros ei hunan? Ac ymhellach na hynny, a *ddylai* adennill rheolaeth dros ei hunan? A yw'n well iddo wrando ar ei lais ei hun, neu a yw ei fam yn gwybod yn well?

Wrth iddo sylweddoli ei fod yn cael ei reoli – a dechrau cymryd camau i newid hynny – mae Paulo yn dechrau cymryd rheolaeth o ran naratif y nofel hefyd: 'Anche lui sentiva, ed era un senso di disgusto e di ebbrezza insieme, che dentro di lui in quel momento nasceva qualche cosa di terribile e grande'. (Yr oedd ef hefyd yn teimlo, teimlad o ffeidd-dod a meddwdod ar yr un pryd, teimlai fod rhywbeth ofnadwy ac enfawr yn dyfod oddi mewn iddo) (Deledda, 2007a, t. 38). Ar adegau, y mae ei gwestiynau mewnol yn cael eu plethu i'r naratif yn uniongyrchol: 'Perché sua madre piangeva così, dopo il giuramento di lui? Che poteva capire, lei?' (Pam yr oedd ei fam yn crio fel hynny, ar ôl ei lw ef? Beth oedd *hi'n* gallu ei ddeall?) (Deledda, 2007a, t. 48). Wrth i Paulo feistrolï'r naratif, gwelwn ei fod yn ymwybodol o effaith a gormes ei fam: hi sydd wedi creu ei hunaniaeth ac adrodd stori ei fywyd hyd yn hyn, ond penderfyna Paulo newid y drefn.

Y mae delwedd y drych yn ganolog i ymdrechion Paulo am hunan-ddealltwriaeth. Delwedd ydyw a ymddengys mewn llawer o lenyddiaeth 'fodern'. Y mae'r drych yn ganolog i rai o nofelau enwocaf yr awdur Sisilaidd, Luigi Pirandello (1867–1936), er enghraifft. Yn *Il Fu Mattia Pascal* (Y Diweddar Mattia Pascal, 1904) ac *Uno, Nessuno e Centomila* (Un, Neb a Chan Mil, 1925), y mae'r prif gymeriadau yn mynd ar daith o hunan-dadansoddiad sy'n dechrau gyda moment hollbwysig o flaen drych. Yn *La madre*, cynrychiola'r drych ymchwiliad seicolegol Paulo i'w hunaniaeth. Y mae'r drych yn cyfeirio ei ymdrechion i ddeall ei hunaniaeth o'i safbwynt ei hun ac i waredu barn pobl eraill, sef y safbwyntiau sydd wedi ei arwain hyd yn hyn. Trosiad ydyw am ei angen i graffu ar ei hunan yn arwynebol ac yn seicolegol.

Yn agoriad *La madre* cawn ddisgrifiad o'r amser y mae Paulo yn ei dreulio yn edrych ar ei hunan yn y drych:

La madre ricordava di averlo spesso sorpreso, in quegli ultimi tempi, a specchiarsi a lungo come una donna, a pulirsi e lucidarsi le unghie, a spazzolarsi i capelli che si tirava in su dopo averli lasciati crescere, quasi cercando di nascondere il sacro segno della tonsura.

(Cofiai'r fam iddi ddarganfod Paulo yn aml, yn y dyddiau diweddar, yn edrych ar ei adlewyrchiad yn y drych am amser hir fel menyw, yn ymolchi ac yn rhoi farnis ar ei ewinedd, yn brwsio'r gwallt yr oedd ef eisoes yn ei glymu i fyny ar ôl gadael iddo dyfu, fel pe bai'n ceisio cuddio arwydd sanctaidd y tonsur.) (Deledda, 2007a, t. 8).

Yn symbolaidd, mae Paulo'n addasu'r ffordd y mae'n gwisgo ei wallt, er bod ei ben wedi ei eillio'n benodol er mwyn arddangos bod ganddo swydd grefyddol. Ceisia cuddio'r label sydd wedi ei osod arno, ac nid yw ei fam yn cymeradwyo ymddygiad o'r fath. Ond mewn gwirionedd, y mae hi'n ofni'r drych gan ei fod yn cynrychioli ymdrech Paulo i ddeall ei hunaniaeth.

Y mae'r portread benywaidd o Paulo yn awgrymu bod ei fam yn ystyried ei ymddygiad yn annaturiol. Ond math o hunanymholiad yw ei goegfalchder mewn gwirionedd, oherwydd, wrth geisio cuddio'r steil gwallt a orfodwyd iddo'i wisgo ac sydd eisoes yn ei ddiffinio, mae

Paulo yn ceisio creu hunaniaeth newydd a rhydd i'w hunan. Yn wir, ymddengys y daw'n berson newydd o flaen y drych:

Ma ecco che egli si fermava davanti allo specchio, e tutto il suo viso diventava luminoso perché le palpebre si sollevavano e nella trasparenza degli occhi castanei la pupilla raggiava come un diamante.

(Ond dyma fe'n oedi o flaen y drych, ac fe welai fod ei holl wyneb yn disgleirio gan fod ei amrantau wedi codi, ac yng nghlaerder ei lygaid brown yr oedd eu canhwyllau yn sgleinio fel diemwnt.) (Deledda, 2007a, t. 9).

Y mae ymddangosiad gloyw ei bryd a gwedd yn tanlinellu'r ffaith bod y newid hwn i'w gymeriad yn un cadarnhaol. Y mae'n hapusach erbyn hyn, gan ei fod wedi ymchwilio i'w ddymuniadau ac i'w ddealltwriaeth o'i hunan. Mewn cyferbyniad, wrth i'w fam fynd ati i guddio'r drych, mewn ymdrech i rwystro ymddygiad coegfalch ei mab, gwêl ei hadlewyrchiad truenus ei hunan: 'Ella strappò dal chiodo il piccolo specchio che rifletteva il suo viso scuro e sdegnato e i suoi occhi minacciosi: l'ira a poco a poco la vinceva'. (Tynnodd y drych bach a oedd yn adlewyrchu ei hwyneb tywyll, dirmygus a'i llygaid bygythiol oddi ar yr hoelen: yr oedd y dicter yn ei llethu'n raddol) (Deledda, 2007a, t. 28). Gan gynrychioli rhyddid posibl ei mab, y mae'r drych yn adlewyrchu ofn a dicter y fam oherwydd nid mab ufudd yw Paulo erbyn hyn.

Yn ddiweddarach, serch hynny, wedi iddo benderfynu wynebu ei deimladau cyferbyniol am ei gariad a'i fam, mae Paulo'n edrych ar ei adlewyrchiad yn y drych unwaith eto: 'E subito sentì che la lotta cominciava davvero: ed ebbe tale sgomento che si alzò e andò a guardarsi allo specchio'. (Ac yn syth fe deimlodd fod y frwydr wir yn dechrau: ac fe brofodd gryn ofid a chododd ac aeth i edrych ar ei hunan yn y drych.) (Deledda, 2007a, t. 48). Y mae'n ddiddorol i nodi mai greddf ymosodol gyntaf Paulo yw i edrych yn y drych. Y mae'n rhaid iddo wynebu ei ofnau a'i hunan cyn iddo wynebu pobl eraill, ac ymhellach, y mae'n rhaid iddo ennill dealltwriaeth o'i hunan cyn iddo gyflwyno'r ddealltwriaeth honno i bobl eraill. Gellir dadlau bod y weithred o wynebu ei ddelwedd yn y drych yn galluogi Paulo i ystyried ei hunaniaeth o safbwynt allanol, ac o'r safbwynt allanol, gwêl ei hunan fel 'arall'. Fel y nodwyd yn barod, pwysleisia Kristeva mai dim ond mewn perthynas â'r arall y gall yr hunan fodoli. Ond dadleua Ricoeur mai dim ond trwy adnabod ein hunain y gallwn ddod yn agos at ddeall ein hunaniaethau. Trwy ddefnyddio'r drych, cyfeiria Paulo at y ddwy ddamcaniaeth oherwydd mae'n gweld ac yn adnabod ei hun fel 'hunan' ac 'arall'. Serch hynny, ymddengys mai theori Kristeva sydd fwyaf addas yma, oherwydd trwy wynebu ochr arall ei hunaniaeth, llwydda Paulo i ddeall ei fod yn berson mwy cymhleth na'r fersiwn ohono a grëwyd gan ei fam.

Pan derfyna'r garwriaeth, rhydd Paulo'r drych i gadw, ac ymdrecha felly i adael y peth sydd wedi ei alluogi i archwilio agwedd newydd o'i hunan. Ond yn ddiweddarach, wrth iddo ailystyried y penderfyniad hwn, â i edrych am y drych unwaith eto, er mwyn gallu wynebu ei hun ynddo. Gwêl Paulo ei hunan, wedi ei rannu yn ddau fersiwn cyferbyniol o'i hunaniaeth: yr offeiriad a'r carwr. Gwêl ei hun fel hunan ac fel arall, sef y ddwy ffurf a all effeithio ar ei hunaniaeth a'i diffinio. Wrth i'w hunan-ddadansoddi gyrraedd ei uchafbwynt, y mae Paulo hyd yn oed yn cwestiynu tybed os mai ei adlewyrchiad yw'r Paulo go iawn, ac mai efe ei hun yw'r fersiwn ffug:

Passando davanti allo specchio si guardò. Si vide grigio in viso, con le labbra violacee e gli occhi infossati. 'Guàrdarti bene, Paulo' disse alla sua immagine, e si scostò un poco perché il chiarore della lampada battesse meglio sullo specchio. Anche la figura dentro si scostava, pareva volesse sfuggirlo; ed egli la fissava, ne vedeva le pupille dilatate e provava una strana impressione, gli pareva che il vero Paulo fosse quello, un Paulo che non mentiva, che rivelava nel pallore del suo viso tutta la sua paura del domani.

(Wrth basio o flaen y drych, fe edrychodd ar ei hunan. Gwelodd fod ei wyneb yn llwyd, gyda gwefusau porffor a llygaid pantiog. 'Gwylia dy hun yn ofalus, Paulo' dywedodd wrth ei ddelwedd, ac fe symudodd i'r ochr ychydig fel y byddai goleuni gwan y lamp yn cwmpo'n well ar y drych. Fe symudodd y ffigwr arall i'r ochr hefyd, fel pe bai'n ceisio'i ffoi; sylodd Paulo arno, ac fe welodd ganhwyllau ei lygaid yn lled ar agor, ac fe gafodd argraff ryfedd; fe ymddangosai mai hwnnw oedd y Paulo go iawn, Paulo nad oedd yn dweud celwydd, Paulo a oedd yn datgelu yng ngwelwder ei wyneb ei holl ddychryn am y dyfodol.) (Deledda, 2007a, t. 162).

Dengys y myfyrdod hwn fod Paulo, o'r diwedd, yn ymwybodol o'r holl bethau sy'n effeithio ac yn tynnu ar ei hunaniaeth ansefydlog, ac y mae'n ymdrechu i sefydlu ei safbwynt ei hun. Gadewir i'r darlennydd fyfyrir un cwestiynau â Paulo: a yw ei safbwynt ei hun yn fwy cywir? A yw'n diffinio ei hun, ynteu eraill sy'n gwneud hynny?

Gan ddechrau cyfeirio at ei hunan yn yr ail berson, gwêl Paulo fod ei hunaniaeth wedi'i rhannu. Fe'i holltir i'r hunan arwynebol sy'n ymddangos yn y drych, a'r hunan corfforol sy'n ei wynebu. Fodd bynnag, gorfodir Paulo i ystyried tybed os mai'r ddelwedd sy'n syllu arno o'r drych yw'r 'Paulo go iawn' mewn gwirionedd. Y mae'r fersiwn hwn ohono'n ysu am fod yn rhydd, i fynegi ei hunan yn onest ac i waredu ei ofnau o'r gymdeithas, yr eglwys, ac – yn bwysicaf oll – o'i fam. Fe'i rhennir i'r fersiwn o'i hunan a adroddir gan eraill a'r fersiwn ohono a adroddir gan ei hunan. Dengys y myfyrdod hwn fod Paulo o'r diwedd yn ymwybodol o'r holl glymau sy'n effeithio ac yn tynnu ar ei hunaniaeth ansefydlog, ac yn brwydro i sefydlu y ffordd y mae'n gweld ei hunan.

Yn anffodus, bodda dealltwriaeth Paulo o'i hunan o dan ddylanwad y menywod yn ei fywyd. Ymdrecha i ymguddio o'r byd allanol er mwyn gwrando ar ei lais ei hun: 'Allora, a occhi chiusi, col viso affondato sul guanciale; credette di veder meglio dentro la sua coscienza'. (Felly, gyda'i lygaid ar gau, a'i wyneb wedi suddo i'r gobennydd; meddyliodd y gallai weld yn gliriach i'w gydwybod) (Deledda, 2007a, t. 162). Yn eironig, gall weld ei hunan yn well gyda'i lygaid ar gau. Gall amgyffred ei hunaniaeth yn well heb ymyrraeth pobl eraill. Serch hynny, gwêl Paulo ei fod wedi'i garcharu mewn hunaniaeth newydd pan wêl wyneb Agnese, ei gariad, yn y drych. Y mae hi'n ei reoli o'r tu mewn, fel y gwnaeth ei fam. Daw ei llais, hyd yn oed, i siarad ag ef o'r drych, gan ei drechu:

Eppure devi andartene, Paulo; sveglia tua madre e partite assieme. Non senti chi è che ti parla? Sono io, sono Agnese (...) Tu credi di esserti staccato da me? Ed io sono dentro di te, sono il mal seme della tua vita. Se tu resterai qui non ti abbandonerò un istante; sarò l'ombra sotto i tuoi piedi, il muro fra te e tua madre, fra te e te stesso. Vattene.

(Ond y mae'n rhaid i ti fynd, Paulo; coda dy fam a gadewch gyda'ch gilydd. Nid wyt ti'n clywed pwy sy'n siarad â ti? Y fi sydd yma, Agnese (...) Wyt ti'n meddwl dy fod ti wedi dy wahanu ohonof i? Ac yr wyf i y tu mewn i ti; fi yw hedyn drwg dy fywyd. Os wyt ti'n aros, ni fyddaf yn dy adael di am eiliad; fi fydd y cysgod o dan dy draed, y wal rhyngot ti a'th fam, rhyngot ti a'th hunan. Cer.) (Deledda, 2007a, t. 163).

O gydwbybod Paulo y mae Agnese yn siarad gydag ef, ac felly ni ellir ei gwahanu hi o'i hunan-ddealltwriaeth ef. Fel y mynega Agnese ei hun, saif hi yn gadarn rhwng Paulo a'i hunan, fel llais naratif arall sy'n mynnu ei reoli. Mewn ffordd, felly, nid yw Paulo byth yn rhydd. Ni all fyth fod yn gyfrifol am ei hunaniaeth ei hun. Fel yr awgryma Kristeva felly, ni all unigolyn fyth ennill rhyddid pur. Yr ydym yn gaeth i'r bobl eraill yn ein bywydau, ac yn achos Paulo y mae ei hapusrwydd a'i hunan-ddealltwriaeth yn gaeth i ddwy fenyw. Y mae carwriaeth Paulo gydag Agnese, ar un lefel, yn weithred wrthryfelgar yn erbyn ei fodolaeth gaeth, ond – ar lefel arall – nid yw'n ddim ond symudiad o un fenyw ddylanwadol, ormesol at un arall.

Y mae hunaniaeth – a'r berthynas rhwng iaith a hunaniaeth yn benodol – hefyd yn ganolog i un o nofelau eraill Deledda, sef *Il segreto dell'uomo solitario*, a gyhoeddwyd ym 1921. Y mae'r stori yn cyflwyno bywyd dyn unig o'r enw Cristiano sydd wedi troi ei gefn ar y byd cymdeithasol. Pan gyrhaedda cymdogion newydd, Sarina a'i gŵr sâl Giorgio, gorfodir Cristiano i ailystyried ei ffordd unig o fyw. Yn fuan, cwmpa'r prif gymeriad mewn cariad gyda Sarina, ac ymdrecha i ailymuno gyda'r byd, ond wedi iddo ddatguddio cyfrinach wrth Sarina – sef ei fod wedi cael ei gyhuddo o ladd ei gyn-wraig – gadewir Cristiano yn unig unwaith eto.

Gan i'r nofel hon gael ei chyhoeddi ym 1921, gellir ei chysylltu gyda dau gyfnod llenyddol annibynnol. Cyhoeddwyd gweithiau modernaidd megis *La coscienza di Zeno* (Cydwbybod Zeno) gan Italo Svevo (1923), a'r ddrama enwog *Sei personaggi in cerca d'autore* (Chwe chymeriad yn chwilio am awdur) gan Luigi Pirandello (1921) yn ystod blynyddoedd cyntaf y 1920au. Ond – ar yr un pryd – dyma hefyd oedd blynyddoedd diwethaf cyfnod mwyaf cynhyrchiol Naturiolaeth yn Ewrop. Yn wir, gwelir olion Naturiolaeth yn y nofel hon, ond yn y bôn, testun seicolegol yw hi. Defnyddir *free indirect style* yn gyson yn y nofel, er enghraifft, fel nad yw'r darllynydd yn ymwybodol o lais adroddwr yn ymyrryd yn y stori: 'gli parve che questi oggetti (...) avessero delle pupille che rispondevano al suo sguardo' (ymddangosai iddo fod gan y gwrthrychau hyn ganhwylau llygaid a oedd yn ymateb i'w edrychiad ef) (Deledda, 2007b, t. 77). Safbwynt a meddyliau'r cymeriadau a roddir trwy'r naratif yn hytrach na llais adroddwr allanol. Ond y mae pwrpas hyn yn *Il Segreto* yn wahanol i'w ddefnydd mewn llenyddiaeth Naturiolaidd. Yn wir, y mae naratif y nofel yn arddangos datguddiad graddol cymeriad cymhleth Cristiano, ac felly nid nofel realaidd am fywyd ynysig dyn unig yw hon ond, yn hytrach, archwiliad i ddyfnderoedd seicolegol y prif gymeriad. Ystyria'r nofel gwestiynau dirfodol, wrth i Cristiano ddygygmod â'r cysyniad o adael i berson arall rannu ei fywyd preifat ac unig, a gwelwn felly mai astudiaeth o hunaniaeth mewn modd modernaidd yw canolbwynt y nofel hon unwaith eto.

Fel y mae teitl y nofel yn awgrymu, y mae bywyd Cristiano yn unig ac ynysig. Y mae ei gartref wedi'i 'nascosta da quel mazzo di alberi, circondato a sua volta da una siepe nera, alta e fitta come un muro' (guddio gan y clwstwr hwnnw o goed, sydd wedi'i amgylchynu hefyd gan berth sy'n ddu, uchel a thrwchus fel wal) (Deledda, 2007b, t.

4). Adlewyrcha'r gair 'nascosta' agwedd fewnblyg ac encilgar y cymeriad, tra mae'r disgrifiad canlynol hefyd yn fynegiant o'i fodolaeth unig: 'La solitudine e il silenzio erano tali ch'egli sentiva le tarantole e le cavallette muoversi tra le foglie'. (Yr oedd yr unigrwydd a'r mudandod mor syfrdanol: yr oedd yn clywed a theimlo'r tarantwlaod a'r ceiliogod rhedyn yn symud ymysg y dail) (Deledda, 2007b, t. 5). Yn wir, gwelwn ar ddechrau'r nofel fod Cristiano yn benderfynol o gadw perth ddu ei ardd fel ffin o amgylch ei fyd. Wedi iddo gwyno am y gwaith adeiladu ar y tŷ cyfagos, ac am ddyfodiad tebygol cymdogion newydd i darfu ar ei fywyd, derbynna Cristiano mai 'una siepe è sempre una siepe, riparo irrisorio soprattutto quando ci sono donne e ragazzi contro la cui curiosità non ci si difende neppure con le muraglie vere' (perth yw perth, cysgodfa ddiwerth yn erbyn menywod a phlant yn enwedig, gan na ellir amddiffyn yn erbyn eu chwilfrydedd gyda waliau go iawn) (Deledda, 2007b, ff. 22-3). Mae tòn Cristiano yma yn mynegi ei awydd i gael bod yn fwy ynysig fyth. Y mae ei feirniadaeth chwerw o chwilfrydedd pobl eraill yn awgrymu nad yw eisiau i unrhyw un dreiddio i'w fyd emosiynol.

Wrth i'r nofel fynd rhagddi, darganfyddwn fod unigrwydd Cristiano yn cynrychioli mwy na'i awydd i ddianc rhag pobl eraill, oherwydd ei fod hefyd wedi ceisio ffoi oddi wrth ei hunan: 'mi sentivo solo, in una terribile solitudine interiore, e invano cercavo di uscirne: un mistero inesplicabile me lo impediva' (teimlwn yn unig, mewn unigrwydd ofnadwy, ac fe geisiwn ddianc rhagddo yn ofer: gwnaeth dirgelwch anesboniadwy fy rhwystro) (Deledda, 2007b, t. 197). Gan ei fod yn teimlo cywilydd am ei orffennol a'r ffordd yr oedd pobl eraill yn ei ystyried yn wallgofddyn, ceisiodd Cristiano gladdu'r agwedd honno o'i hunan er mwyn ennill tawelwch meddwl. Yn wir, y mae'n benderfynol o amddiffyn y rhyddid (neu'n hytrach yr unigedd) a ddisgrifir gan Kristeva. Y mae hapusrwydd Cristiano yn deillio o'r sicrwydd mai ef yn unig sy'n rheoli ei fywyd ac yn diffinio ei hunaniaeth, ac felly mae'n osgoi'r we o ddisgwyliadau cymdeithasol, gwleidyddol a chrefyddol sy'n dylanwadu ar hunaniaeth pawb, ac yn creu byd ynysig ac unig i'w hun.

Y mae bywyd ynysig a hunaniaeth guddiedig Cristiano yn amlwg i'r darllenydd yn sgil naratif y stori. Ni roddir enw i'w gymeriad am rai tudalennau, hyd yn oed, a chyfeirir ato fel 'y dyn' yn lle hynny. O agoriad y nofel, rhoddir portread amhendiant ac aneglur o'r prif gymeriad ac fe'i cyflwynir i'r darllenydd yn y lle cyntaf fel 'L'uomo che abitava la casetta solitaria laggiù' (Y dyn a oedd yn byw yn y tŷ bychan unig lawr fynna) (Deledda, 2007b, ff. 22-3), yn hytrach na fel Cristiano. Ar y pwynt hwnnw, ymddengys fod bywyd Cristiano mor breifat nad yw hyd yn oed yr adroddwr yn gwybod ei enw. Ymhellach, dim ond ar ôl i Cristiano gyfeirio at ei hun yn yr olygfa gyntaf yr ydym yn dysgu ei enw. Cystwya ei hun am ei ymateb diamynedd i bresenoldeb adeiladwyr yn gweithio ar dŷ gerllaw: 'Pazienza, Cristiano: quando sei a casa tua cosa ti possono fare?' (Amynedd, Cristiano: pryd yr wyt ti adre, beth allant ei wneud i ti?) (Deledda, 2007b, t. 8). Dengys hyn y ffordd y mae Cristiano yn ceisio cadw rheolaeth dros ei hunaniaeth. Trwy ynysu ei hun o'r byd, a hyd yn oed o'r darllenydd, gall Cristiano reoli ei fywyd, sef bywyd a fyddai'n ansefydlog fel arall.

Y mae'r adroddwr yn parhau i gyfeirio ato fel 'l'uomo' (y dyn) yn hytrach na fel Cristiano nes y cyfeirir ato o safbwynt cymeriad arall, sef Ghiana y forwyn: 'E lei adesso pensava che, certo, Cristiano avrebbe comprato la gallina' (A meddyliai hi y byddai Cristiano yn sicr o brynu'r iâr yn nawr) (Deledda, 2007b, t. 19). Pryd bynnag y mae Cristiano yn wynebu person newydd, y mae'n cuddio ei hun unwaith eto, ac yn ymbellhau oddi wrth yr adroddwr yn sgil hynny. Pan y mae Cristiano yn ddig gyda Ghiana am iddi siarad â

Sarina amdano, ymgilia oddi wrthi, ac fe'i disgrifir gan yr adroddwr fel 'l'uomo' unwaith eto: 'L'uomo comprava la roba ch'ella portava, ma non le dava più confidenza' (Prynodd y dyn y pethau a oedd ganddi, ond ni roddodd fwy o hyder iddi) (Deledda, 2007b, t. 41). Ar ôl iddo dawelu, a phenderfynu mynd i ymweld â'i gymydog sâl, dechreuad'r adroddwr gyfeirio ato fel Cristiano unwaith eto: 'Cristiano fece il giro del prato, aspettando ch'ella si allontanasse. Il tempo finalmente si rasserenava' (Cerddodd Cristiano o amgylch y cae gan ddisgwyl y byddai hi'n mynd i ffwrdd. Fe oleuodd y tywydd o'r diwedd) (Deledda, 2007b, t. 47). Yma, cyfleuir ei deimlad o lonyddwch a thawelwch meddwl gan y defnydd o'i enw a gan y cyfeiriad at dywydd mwyn.

Tua diwedd y nofel, cyfeirir fwyfwy at y prif gymeriad fel Cristiano, gan gyfleu'r ffaith bod ei hunaniaeth bellach wedi'i datgelu'n llwyr i'r darlennydd. Ond nid fel Cristiano y cyfeirir ato ar derfyn y nofel, serch hynny. Yn hytrach, dychwela'r adroddwr at yr 'uomo' dienw a ddisgrifiwyd ar y dechrau:

Tutto è come prima, intorno a lui: (...) eppure egli rallenta il passo come per nascondere la sua ansia ad una persona che lo spia dentro quelle persiane. (...) egli non pensa neppure di picchiare (...) Il prato dietro la casa, sotto gli alberi, è dorato di ranuncoli; (...) la brughiera è tutta in fiore, fino all'orizzonte (...) tutto è luce e gioia: ma l'uomo, arrivato davanti alla piccola tettoia, vede la porta chiusa, la cuccia del cane vuota, e una fredda caligine attorno.

(Y mae popeth o'i gwmpas fel yr oedd o'r blaen: (...) eto, arafa ei gam fel pe bai'n cuddio ei bryder oddi wrth berson a oedd yn syllu arno drwy gaeadau'r ffenestr. (...) nid ydyw hyd yn oed yn ystyried cnocio (...) Y mae'r cae y tu ôl i'w dŷ, o dan y coed, wedi'i euro gan flodau meny; (...) y mae'r gweundir i gyd yn blodeuo, hyd at y gorwel (...) llawenydd a golau yw popeth: ond y mae'r dyn, wrth gyrraedd o flaen y canopi bach, yn gweld y drws cae'dig, y cwt ci gwag a'r niwl oer o'i amgylch.) (Deledda, 2007b, ff. 227-8).

Er bod Cristiano yn sylweddoli bod angen iddo ymwneud â phobl eraill yn y pen draw (fel y profa ei benderfyniad i chwilio am ei blentyn), ar y pwynt hwn, y mae ef ar ei ben ei hunan unwaith eto. Awgryma'r dyfyniad fod popeth wedi dychwelyd at y ffordd yr oedden nhw. Y mae delweddau'r gorwel, y goleuni a'r blodau yn cyfleu'r byd agored sydd o'i gwmpas, ond fe'u gwrthgyferbynnir gan ddelweddau oeraidd y drws, y cwt ci a'r niwl. Y mae ei obeithion am ddyfodol hapus gyda Sarina wedi'u difetha, a gadewir yr 'uomo' yn ei unigrwydd unwaith eto.

Wrth i Cristiano ymgodymu â heriau ei ymdrech i ddeall ei hunan a phobl eraill, y mae iaith yn chwarae rôl hanfodol. Y mae ymadwaith ieithyddol yn ffurfio gêm bŵer o fath ymysg y cymeriadau. Yn ei hastudiaeth, *Secrets and Puzzles*, ystyria Nicoletta Simborowski arwyddocâd mudandod o fewn naratif. Dadleua Simborowski fod iaith ac absenoldeb iaith (hynny yw, y weithred o gelu geiriau) yn gallu galluogi person i fynnu rheolaeth, a chyfeiria at fersiwn y brodyr Grimm o stori Rumpelstiltskin fel enghraifft o stori sy'n arddangos hyn. Honna Simborowski bod y weithred o enwi'r corrach eponymaidd yn dwyn ei bŵer. Dim ond drwy aros yn dawel a chadw ei enw'n gyfrinach y llwyddodd Rumpelstiltskin i dwyllo merch y melinydd a'i gorfodi i addo ei phlentyn cyntaf iddo. Yn ôl Simborowski: '(T)he articulated word, spoken or written is indeed powerful, so powerful that its resonance spills over into silences left by us all.' (Simborowski, 2003, t. 259).

Yn rhannau agoriadol *Il segreto*, y mae iaith yn arf pwysig oherwydd gellir ystyried mudandod Cristiano fel modd iddo gadw rheolaeth dros ei hunaniaeth. Fel Rumpelstiltskin, gwelwn nad yw Cristiano yn fodlon rhannu ei enw, ac ni all gyfeirio at Sarina gan ddefnyddio'i henw hi. Gadawa hyn bellter emosiynol rhyngddynt. Yn yr un modd, mae'r nofel hefyd yn cynnwys y disgrifiad canlynol o gyfarfod rhwng Cristiano a Ghiana: 'quando gli fu davanti si fermò silenziosa e rispettosa, aspettando ch'egli le parlasse; sia pure male, ma le parlasse' (pan yr oedd ef o'i blaen oeddod hi yn dawel a gyda pharch, gan aros iddo siarad â hi; hyd yn oed os ydoedd am ddweud rhywbeth gwael, yr unig beth o bwys oedd ei fod yn siarad â hi) (Deledda, 2007b, t. 37). Felly, nid oes gwahaniaeth gan Ghiana bod Cristiano'n siarad mewn ffordd angharedig â hi. Yr unig beth sy'n bwysig yw ei fod yn siarad, oherwydd daw'r gwerth o fynegiant y geiriau yn hytrach nag o'u hystyr.

Adlewyrchir hyn ymhellach gan y ffaith nad yw ynysiad ieithyddol ac unigrwydd gwirfoddol Cristiano yn dod â hapusrwydd a thawelwch meddwl yn eu sgil. Yn wir, daw'n amlwg na all y prif gymeriad oroesi mewn byd hollol ynysig, ac felly – heb gwmni dynol i borthi ei anghenion – mae'n mynd ati i drïo creu perthynas rhyngweithiol gyda rhai o'r gwrthrychau difywyd sydd o'i gwmpas:

gli parve che questi oggetti, ancora qua e là scintillanti alla luce del tramonto, avessero delle pupille che rispondevano al suo sguardo: gli ritornò allora l'abituale impressione che essi avessero qualche cosa di vivo, e la tenerezza fisica che lo univa a loro

(ymddangosai fod gan y gwrthrychau hyn, a oedd dal yn disgleirio yng ngoleuni'r machlud, ganhwylau llygaid a oedd yn ymateb i'w edrychiad ef: ac fe feddyliai ef unwaith eto fod ganddynt rhyw nodweddion byw, a'r tynerwch corfforol a'i unai ef gyda hwy) (Deledda, 2007b, t. 12).

Trwy gyfathrebu â'r gwrthrychau o'i amgylch felly, y mae Cristiano yn ildio i'w angen am ymadwaith cymdeithasol.

Daw Cristiano yn wirioneddol ymwybodol o amhosibilrwydd ei arwahanrwydd yn ddiweddarach yn y nofel. Ar ôl dysgu am feichiogrwydd Ghiana, ymateba drwy ynysu ei hunan hyd yn oed ymhellach, ond sylweddola'n fuan na all fyw ar ei ben ei hun: 'La vita lo perseguitava fino al limite della terra' (Yr oedd bywyd yn ei ddilyn hyd at ddiwedd y ddaear) (Deledda, 2007b, t. 77). Dysga mai sail bywyd yw rhyngweithio gydag eraill, ac nad oes modd iddo ddianc rhag y ffaith honno: 'La prova di vivere solo era fallita: in fondo all'anima sentiva che aveva nuovamente bisogno di compagnia, di amore: era vivo ancora: e la solitudine è morte' (Yr oedd yr ymdrech i fyw yn unig wedi methu: yng ngwaelod ei enaid fe deimlai unwaith eto fod angen cwmni arno, angen cariad: yr oedd e dal yn fyw: ac ystyr unigrwydd yw marwolaeth) (Deledda, 2007b, t. 79). Yn y pen draw felly, y mae Cristiano yn deall: 'non basta la solitudine a purificare l'uomo' (nid yw unigrwydd yn ddigon i buro dyn) (Deledda, 2007b, t. 177). Ni all wneud yn iawn am ei bechodau drwy guddio, oherwydd ei ryngweithio gyda'r byd yw sylfaen ei hunaniaeth. Fel y pwysleisia damcaniaeth Kristeva: nid oes ystyr gan yr hunan pan y mae'n rhydd o bobl eraill.

Rhoddir pwyslais felly ar bwysigrwydd rhyngweithio ieithyddol gydag eraill, ac yn gysylltiedig â hynny, ar y cysylltiad rhwng iaith a hunaniaeth hefyd. Wrth drafod natur perthynas Giorgio a Sarina gyda Cristiano, dywed morwyn Sarina: 'Si ha bisogno di

parlare, finché si è vivi: e qui finiremo col parlare alle nostre ombre sui muri' (Y mae'n rhaid i ni siarad tra'r ydym dal yn fyw: a fan hyn - yn y pen draw - rydym ni hyd yn oed yn mynd i siarad â'n cysgodion ar y waliau) (Deledda, 2007b, t. 90). Y mae cyfnewidiadau cyfathrebol yn angenrheidiol oherwydd dim ond trwy gyfathrebu y gellir rhoi ystyr i'r realiti yr ydym yn ei brofi, ac i'n hunain o fewn y realiti hwnnw. Fel y datgan y forwyn, byddwn hyd yn oed yn fodlon siarad â'n cysgodion er mwyn rhoi ystyr i'n bodolaeth. Felly, hyd yn oed yn ei unigedd, y mae Cristiano yn dewis cyfathrebu â'i gath neu â'i hunan yn hytrach na bodoli mewn tawelwch pur.

Amlygir unigrwydd Cristiano gan dawelwch ei amgylchedd: 'ma la sua stessa voce, nel grande silenzio, gli parve un'eco, un suono che non provenisse da lui' (ond yn y tawelwch mawr, ymddangosai ei lais ei hun fel adlais iddo, sain na greodd ef ei hunan) (Deledda, 2007b, t. 11). Atseinia ei lais o amgylch y gwacter heb unrhyw un i wrando arno, ac felly wrth i Cristiano ei glywed, ymddengys fel petai wedi dyfod o geg rhywun arall. Rhennir Cristiano yn ddau felly: yn siaradwr ac yn wrandawr, er mwyn rhoi ystyr i'w hunan yn ei unigrwydd.

Gan fod rhyngweithiau Cristiano gyda phobl eraill mor gyfyngedig, rhanna'r dyn unig berthynas arbennig gyda'i amgylchedd. Yn wir, ar ddechrau'r nofel, ymddengys mai'r tirwedd o'i amgylch yw ei unig ffrind:

(G)li parve che in fondo al vialetto sabbioso del suo giardino, la porta scolorita della casetta gli soridesse, aspettandolo; ma sorridesse a lui solo, perché tanto essa col suo accigliato arco di pietra quanto i muri color d'arancia guasta della facciata si nascondevano, diffidenti come il padrone

(Ymddengys iddo fod drws affliwiedig y tŷ bychan ar waelod llwybr tywodlyd ei ardd yn gwenu arno, yn aros amdano; ond dim ond iddo ef yn unig yr ymddangosai fel hyn, oherwydd yr oedd y drws gyda'i fwa di-serch a'r waliau lliw oren pydredig yn cuddio, yn amheus fel y perchennog) (Deledda, 2007b, t. 9).

Ymddengys fod natur yn deall teimladau Cristiano yn well nag y mae unrhyw berson byw, oherwydd yn absenoldeb unrhyw gysylltiad corfforol gyda bodau dynol eraill, mae Cristiano yn troi at y byd naturiol o'i gwmpas er mwyn cael elfen o berthynas o'r fath:

Il grido non si ripeteva. Egli tuttavia si ostinava ad ascoltare: sporse la testa; le gocce della pioggia gli caddero sui capelli e sul collo e gli diedero l'impressione di dita fredde che lo accarezzassero. Pensò alle mani fini e tristi della donna incontrata al pozzo, e si ritrasse con un moto brusco, quasi per sfuggire davvero a una carezza misteriosa

(Ni ailadroddid y sgrech. Ond yr oedd yn benderfynol o wrando: gwthiodd ei ben allan; cwmpodd y diferion o law ar ei wallt a'i wddf ac roeddent yn teimlo fel bysedd oer a oedd yn ei anwesu. Meddyliodd am ddwylo main a thrist y fenyw a gwrddodd wrth y ffynnon, ac fe dynnodd yn ôl yn sydyn fel pe bai wir yn dianc rhag anwesiad dirgel) (Deledda, 2007b, t. 46).

Yn wir, wrth i Sarina fynd heibio i Cristiano heb ei weld yn cuddio yn y tywod, try ef at natur mewn ymdrech i fodloni ei awydd am gysylltiad dynol: 'Ella passò oltre: ed egli rimase

qualche tempo così, a baciare la terra, coi capelli confusi con l'erba: triste e felice come se la terra fosse la donna e l'erba i capelli di lei' (Pasiodd hithau heibio: arhosodd ef fel yr oedd am gyfnod, yn cusanu'r ddaear, gyda'i wallt yn gymysg gyda'r gwair: yn drist ac yn hapus gan ddychmygu mai'r ddaear oedd y fenyw a'r gwair oedd ei gwallt hi) (*Segreto*, t. 139).

Gyda dyfodiad Sarina, daw Cristiano yn ymwybodol o'r hunaniaeth y mae'n ei chyflwyno i bobl eraill ac o'i angen sylfaenol am gyfathrebiad ac am gael rhyngweithio'n emosiynol gydag eraill. Yn wir, y mae Sarina yn cael effaith mor gryf ar Cristiano nes ei fod yn dymuno dychwelyd i'r byd cymdeithasol: 'il progetto confuso di ritornare definitivamente nel mondo, nella comunità degli uomini, con lei' (y cynllun cymysglyd i ddychwelyd yn derfynol i'r byd, i'r gymuned ddynol, gyda hithau) (Deledda, 2007b, t. 209).

Wedi iddo gyfaddef wrth Sarina iddo gael ei gyhuddo o geisio lladd ei wraig ac am y gwallgofrwydd a ddilynodd hynny, dywed Cristiano: 'le anime non s'incontrarono più: uno spazio misterioso le separava' (ni chyfarfu eu heneidiau rhagor: fe'u gwahanwyd gan ofod rhyfedd) (Deledda, 2007b, t. 206). Yn union fel yr oedd wedi ofni, ni all Sarina amgyffred y gwirionedd am ei orffennol, ac felly ni all ddeall yr agwedd honno o'i hunaniaeth. Ni allwn adnabod person arall yn llwyr, oherwydd y mae'r bwch rhwng y ffordd yr ydym ni'n amgyffred ein hunain, a chanfyddiad eraill ohonom, yn rhy fawr. Yn yr ystyr hwn, felly, nid yw diffiniad pobl eraill o'n hunaniaethau o bwys oherwydd, fel y dywed Ricoeur, dim ond y ni sydd wir yn adnabod ac felly'n diffinio ein hunain.

Yn ddiweddarach yn y testun, er eu bod wedi parhau i dreulio llawer o amser yng nghwmni ei gilydd, y mae'r pellter rhwng Cristiano a Sarina hefyd yn parhau: 'Camminavano come due che fanno la strada assieme senza conoscersi' (Yr oeddent yn cerdded fel dau sydd yn dilyn llwybr gyda'i gilydd heb adnabod ei gilydd) (Deledda, 2007b, t. 134). Felly, er ein bod yn chwilio am foddhad mewn eraill, dim ond o fewn ein hunain y gellir ei ddarganfod: 'la verità è che cerchiamo l'amore fuori di noi, mentre è solo dentro di noi' (y gwirionedd yw ein bod yn chwilio am gariad y tu fas i'n hunain, tra mai dim ond y tu mewn i'n hunain y mae) (Deledda, 2007b, t. 203). Yma cyffyrddwn ar un o themâu canolog nifer o nofelau Deledda, sef cariad. Parha Cristiano mewn unigedd gan ei fod yn ofni cariad ac yn ofni brifo eraill a'i hunan. Ym myd Deledda, cariad sy'n diffinio bywyd a thra bod Cristiano yn encilio rhag y posibilrwydd o fod mewn cariad, y mae felly'n berson anghyflawn: 'Amava la sua casetta perché ricominciava a riamare tutte le cose della vita, belle e brutte, tutte le cose del mondo, piccole e grandi: perché ricominciava ad amare' (Carai ei dŷ bychan oherwydd yr oedd yn dechrau caru popeth da a drwg am fywyd unwaith eto, popeth bydol bach a mawr, oherwydd yr oedd yn dechrau caru eto) (Deledda, 2007b, t. 136). Trwy agor ei galon i gariad, gall Cristiano ddechrau mwynhau holl nodweddion cadarnhaol bywyd unwaith eto, wedi iddo eu hesgeuluso drwy benderfynu gochel cymdeithas.

Wrth iddo ddatgelu ei gyfrinach wrth Sarina, mae Cristiano yn creu cyfle iddo gysylltu â hi mewn modd emosiynol, ond unwaith eto, penderfyna ochel y cyfle hwn, gan droi at ddiogelwch ei fudandod:

Ecco, se la sentiva alle spalle, di nuovo alta sopra di lui; ebbe l'impressione ch'ella gli tendesse la mano sul capo, aspettando solo un'altra parola per accarezzarlo.

I Una parola sola, e la vita rianimava la solitudine intorno, il deserto si copriva di fiori: ritornava ancora, per loro che ne erano esiliati, il regno di Dio sulla terra. I Ma egli

non disse questa parola: ombre rosse e ombre nere lo travolsero per un attimo, come onde delle quali una lo attirava nell'abisso, l'altra lo spingeva in alto, verso la riva.

(Yna, fe'i teimlodd hi y tu ôl iddo, yn uchel uwch ei ben unwaith eto; cafodd yr argraff ei bod hi'n dal ei law ar ei ben, gan aros am un gair arall er mwyn ei anwesu. Dim ond un gair, a byddai bywyd yn adfywio o amgylch yr unigrwydd, byddai'r anialwch yn cael ei orchuddio gan flodau: dychwelai teyrnas Duw i'r ddaear unwaith eto ar eu cyfer hwy a oedd wedi'u halltudio. Ond ni ddywedodd y gair hwn: ysgubodd cysgodion cochion a duon drostynt am eiliad, fel tonau, a thynnodd un ohonynt ef i'r affwys, tra y gwthiwyd ef i fyny tuag at y lan gan un arall.) (Deledda, 2007b, t. 114).

Yn yr enghraifft hon, nid mynegiant o bŵer yw ei fudandod ond dihangfa lwfr. Ailadroddir ei lyfrdra pan ddywed Ghiana wrtho am ei beichiogrwydd, a gwelir Cristiano yn galaru am y ffaith na all rannu ei deimladau gyda Sarina hyd yn oed: `neppure nelle ore di più intenso amore riusciva a dirle il suo vero pensiero: e dopo si sentiva più solo che mai' (hyd yn oed yn ystod oriau y cariad mwyaf dwys, ni lwyddai i ddweud wrthi yr hyn yr oedd wir yn ei feddwl: ac ar ôl hyn fe deimlai'n fwy unig nag erioed) (Deledda, 2007b, t. 182).

Gellir hefyd ystyried defnydd o enw fel dull o fynnu rheolaeth dros hunaniaeth person. Fel y nodwyd eisoes, y mae Sarina a Cristiano ill dau'n anfodlon cynnig eu henwau i'w gilydd yn ystod eu hymadweithiau cynnar. Hyd yn oed ar ôl i Cristiano rannu ei enw, fe ofna ei ddefnyddio, gan ei fod yn ofni bod eraill yn ennill pŵer drosto wrth iddo wneud hynny. Yn ystod y noson pan ddiflanna Giorgio, clyw Cristiano ei enw yn adleisio yn y gwynt:

Ed era solo il suo nome, che la voce ripeteva: Cristiano: ma era pronunziato stranamente, quel nome: Cristiano: era pronunziato da una persona che lo conosceva solo per averlo sentito da altri. Cristiano: ecco la terza volta che lo chiama: è proprio il suo nome.

(A dim ond ei enw ef yr oedd y llais yn ei ailadrodd: Cristiano: ond fe'i ynganwyd yn rhyfedd, yr enw hwnnw: Cristiano: fe'i ynganwyd gan berson a oedd ddim ond wedi ei glywed gan bobl eraill. Cristiano: dyma'r trydydd tro y cafodd ei alw: ei enw ef ydoedd.) (Deledda, 2007b, tt. 79-80).

Crea'r atalnodi yn y darn hwn deimlad o *crescendo*, ac mae'r tensiwn yn cynyddu wrth i Cristiano glywed ei enw dair gwaith. Y mae'n argyhoeddedig mai'r Giorgio coll sy'n ei alw, ac felly teimla angen i'w wynebu ac i ofyn iddo sut y daeth i wybod ei enw: `a poco a poco lo vince il desiderio di andare a vederlo più da vicino, di scoprirgli il viso, di domandare se è stato proprio lui a chiamarlo, di là dalla siepe, e come ha fatto a sapere il suo nome' (cam wrth gam fe'i goresgynnwyd gan yr awydd i fynd i'w weld yn agosach, i ddatgelu ei wyneb, i ofyn os mai efe a'i galwodd, o'r fan honno yn y gwrych, a gofyn sut yr oedd yn gwybod ei enw) (Deledda, 2007b, t. 88). Wrth gwrs, ni ddaw'r cyfle i Cristiano gwestiynu Giorgio, oherwydd y mae'r claf yn marw yn fuan ar ôl i'r prif gymeriad ddychwelyd.

Er gwaethaf ei ymdrechion i gadw ei fudandod a'i reolaeth, gwelwn Cristiano yn ildio i'r angen sylfaenol i gael rhyngweithio gydag eraill, hyd yn oed os yw hynny ar ffurf rhyngweithio gyda gwrthychau difywyd yn y lle cyntaf. Yn gyson gyda theorï Kristeva, felly, gellir dadlau bod hunaniaeth Cristiano wedi'i sefydlu ar ei berthynas gydag eraill,

oherwydd ni all fyw bywyd bodlon tra'i fod wedi'i ynysu o'r byd. Heb ei fod yn cyfathrebu ag 'arall', nid oes hunan ganddo o gwbl. I Deledda, portreadir hunaniaeth fel rhywbeth rhanedig ac amryfal, rhywbeth a ffurfir gan yr hunan a gan ganfyddiad eraill ohonom, ond yn bwysicaf, fe'i ffurfir drwy ymadwaith emosiynol gydag eraill a gydag amgylchiadau. Drwy rwystro rhyngweithio o'r fath, a drwy amddifadu ei hunan o'r cyfle i garu person arall, mae Cristiano yn gwneud ei hun yn wallgof, ac yn gorfodi ei hun i fyw bywyd mewn modd afreal. Dim ond trwy fynd ati i ryngweithio gydag eraill unwaith eto y gall ef ddychwelyd i'r byd go iawn.

Gwelwn felly bod gwaith Deledda yn ymdrin â syniadau a themâu modern sy'n ymwneud â hunaniaeth ac iaith, ac felly bod y disgrifiad ohoni fel awdures realaidd, ranbarthol yn llawer rhy gyfyngedig. Er bod ei straeon yn portreadu realiti bywyd yn ardaloedd gwledig Sardinia, y mae ei chymeriadau yn myfyrio dros gwestiynau am eu natur eu hunain ac am y ffordd y maent yn cyfathrebu ag eraill er mwyn diffinio eu hunain a'i gilydd. Chwaraea Deledda gyda'r berthynas rhwng ei chymeriadau, gan adael iddynt frwydro am reolaeth drostynt eu hunain a'i gilydd drwy ffurf y naratif ei hun. Mae ei nofelau yn ymdrin â chwestiynau athronyddol ynglŷn â'n hunaniaethau. Cwestiynir os yr ydym yn cael ein diffinio gan ein hunain neu gan eraill, a gofynnir pwy a ddylai reoli'r diffiniad hwn. Ystyrir i ba raddau y mae iaith yn angenrheidiol er mwyn deall natur ein hunain a'r byd o'n cwmpas. A oes angen cyfathrebu ag eraill er mwyn rhoi ystyr i'n bodolaeth? Neu a yw dylanwad pobl eraill yn beryglus gan mai'r unigolyn yn unig sy'n gallu deall ei hunaniaeth ei hun? Presenoldeb y syniadau cymhleth a diddorol hyn yng ngwaith Deledda yw'r rheswm pam y mae hi'n haeddu sylw beirniadol pellach.

Llyfryddiaeth

Deledda, Grazia (1920, 2007a), *La madre* (Nuoro: Il Maestrale).

Deledda, Grazia (1921, 2007b), *Il segreto dell'uomo solitario* (Nuoro: Il Maestrale).

Hall, Donald E. (2004), *Subjectivity* (Efrog Newydd; Llundain: Routledge).

Kristeva, Julia (1991), *Strangers to Ourselves*, cyfieithwyd gan Roudiez, Leon S. (Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf).

Pirandello, Luigi (1993), *Il fu Mattia Pascal* (Milano: Mondadori).

Pirandello, Luigi (1992), *Uno, nessuno e centomila* (Milano: Mondadori).

Ricoeur, Paul (1992), *Oneself as Another*, cyfieithwyd gan Blamey, Kathleen (Chicago; Llundain: Gwasg Prifysgol Chicago).

Simborowski, Nicoletta (2003), *Secrets and Puzzles: Silence and the Unsaid in Contemporary Italian Writing* (Rhydychen: Legenda).